

Гудаков О.К.

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу створення і використання інновацій та технологій в економіці України в сучасних глобальних умовах. В статті наводяться дані щодо кількості та структури організацій, які здійснюють науково-технічну та інноваційну діяльність. Надається інформація стосовно структури та динаміки зміни кількості працівників організацій, які здійснюють науково-технічну діяльність. Проводиться аналіз фінансування інноваційної діяльності. У статті описуються особливості інноваційно-технологічного стану на підприємствах металургійної, хімічної, машинобудівної, легкої та харчової промисловості України. Підкреслюється значення технопарків у підвищенні технологічного потенціалу української економіки. Характеризуються особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій на українських підприємствах.

Ключові слова: інновації, глобалізація, інформаційно-комунікаційні технології, Україна, дослідження і розробка, технопарки, бюджетне фінансування, наукові кадри.

ВСТУП

Прагнення суб'єктів господарювання до економічного розвитку завжди нашоухуються на необхідність розв'язання інноваційних завдань. І цілком очевидно, що у найближчій і довгостроковій перспективі максимізація саме інноваційно-технологічного фактору стане вирішальною умовою стійкого розвитку економіки України. Цим шляхом ідуть розвинуті країни, і у нашого суспільства є всі передумови орієнтуватися на нього. Адаже для більшості вітчизняних підприємств вихід із кризи пов'язаний із виробництвом і реалізацією нової продукції, не просто технічно досконалої і якісної, а такої, що потрібна споживачам, відповідає їхнім потребам і запитам, при виробництві і реалізації якої підприємство зможе використати свої конкурентні переваги та отримати максимальний прибуток.

Оскільки питання інновацій у вітчизняній та світовій економіці є дуже актуальним на сучасному етапі, їм займалися і займаються багато вчених - економістів, серед яких можна виділити: Барро Р., Геєц В., Жаліло Я., Кравченко В., Макогон Ю., Мунтян В., Ромер П., Сухоруков А. та багато інших. Тим не менш, з плином часу в світовій та національних економіках країн світу постійно відбуваються зміни, і інновації є як причиною так і наслідком цих змін. Тому постійний аналіз інноваційно-технологічного стану економіки України є дуже потрібним з точки зору розробки, впровадження, та моніторингу ефективності виконання, як національних так і регіональних стратегій та програм направлених на підвищення конкурентоспроможності українських підприємств, як на внутрішніх ринках та міжнародній арені.

Метою даної роботи є проведення аналізу сучасного інноваційно-технологічного стану економіки України в умовах глобалізації.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Найвиразнішою ознакою нашої епохи є стрімке зростання процесів глобалізації. Міжнародні відносини неймовірно ускладнюються, стають динамічними і ще більш суперечливими, мінливими й ризиковими. Виникає особлива потреба у точних тактичних і стратегічних прогнозах. Сучасний світ формує нові домінанти економічного, соціально-політичного, культурного розвитку, що визначатимуть риси майбутнього. Унаслідок процесів глобалізації людство опинилося перед необхідністю спільно приймати рішення щодо власного виживання й визначення нових векторів розвитку.

Розвиток глобальної економіки не може визначатися чинниками обмеження сировинних і матеріальних ресурсів, як це було в умовах індустріальної економіки. Пріоритетом стає пошук принципово нових форм економічного життя з орієнтацією переважно на істотну інтелектуалізацію виробництва, нові підходи суспільного поділу та організації праці, застосування інформаційних технологій. Перевага інтелектуальної економіки в тому, що вона має більш значний простір для розвитку, оскільки інтелектуально-інформаційні ресурси, на відміну від матеріальних, не мають кількісних обмежень.

Інтенсивність перебігу глобалізаційних процесів у світовій економіці вимагає від України відповіді на низку важливих економічних викликів, визначальним серед яких є здатність до своєчасного й ефективного впровадження передових досягнень у галузі науки, техніки і новітніх технологій [6].

За даними Державної служби статистики України у 2012 р. кількість організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність, порівняно з 2011 р. зменшилася на 3,7% і становила 1208 організацій, з них: 52,8% – організації галузевого профілю; 27,2% – наукові установи академічного профілю; 14,6% – вищі навчальні заклади; 5,4% – заводська наука.

© Гудаков Олександр Костянтинівич, аспірант кафедри "Міжнародна економіка", Донецький національний університет, тел: 380501649080, e-mail: alex9gun@gmail.com

Розподіл організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність, за секторами діяльності свідчить, що, як і в попередні роки, найбільша частка таких організацій (44,3%) належить до підприємницького сектору.

Тенденція щорічного зниження кількості організацій, що здійснюють науково-технічну діяльність, супроводжується збереженням незмінної структури їх розподілу за галузями наук: найбільші частки припадають на технічні (42,1 %) і природничі науки (35%), найменші – на суспільні (12,6 %) і гуманітарні науки (3,7 %).

Важливим ресурсним показником вважається чисельність кадрів, зайнятих у сфері досліджень і розробок. Як і у попередні роки, у 2012 р. продовжувалась тенденція скорочення загальної чисельності працівників організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи. З 2005 р. кількість працівників організацій, що здійснюють науково-технічну діяльність, скоротилася на 23,9%.

Чисельність фахівців з науковими ступенями докторів і кандидатів наук (у т. ч. жінок) практично не змінюється, що свідчить про тенденцію збереження інтелектуальної складової наукових кадрів. Залишається практично незмінною також структура кадрового забезпечення за категоріями персоналу (понад 50% – дослідники, близько 11% – техніки, понад 18% – допоміжний персонал).

Найбільша кількість виконавців наукових досліджень і розробок припадає на галузі технічних (50,1% від загальної кількості виконавців) і природничих наук (35,6%). Переважна більшість дослідників із науковими ступенями працює в галузі природничих наук: докторів наук – понад 60% (25,3 % з них – у сфері фізико-математичних наук), кандидатів наук – понад 54 %.

Як і в попередні роки, понад 80% загальної чисельності докторів і 70% кандидатів наук працюють в організаціях державного сектору економіки. В організаціях підприємницького сектору працюють 5,1% докторів і 9,5% кандидатів наук від загальної кількості фахівців з науковими ступенями; у секторі вищої освіти – 10 і 15% відповідно.

Складною залишається ситуація щодо вікової структури науковців. Упродовж останніх років найбільш чисельною серед українських дослідників є вікова група від 50 до 59 років, хоча у 2012 р. порівняно з 2009 р. відбулося зниження її питомої ваги (на 2,4%) та зростання питомої ваги вікової групи 30–39 років (на 2,6%).

Обсяг фінансування наукової і науково-технічної діяльності в Україні за рахунок усіх джерел у 2012 р. становив 10558,5 млн. грн., за рахунок державного бюджету – 4739,2 млн. грн., що на 22,8% більше порівняно з 2011 р. Частка коштів держбюджету у загальному обсязі фінансування становила 44,9%.

У структурі коштів вітчизняних замовників найбільшу частину становили кошти організацій підприємницького сектору. Наукоємність ВВП (видатки на науку за всіма джерелами у відсотках до ВВП) у 2012 р. становила 0,75%, з них частка коштів державного бюджету – 0,33%. Витрати на наукову і науково-

технічну діяльність в Україні щорічно зростають в абсолютному вимірі, але при цьому їхня частка у ВВП становить менше 1% ВВП.

Обсяг бюджетного фінансування наукової і науково-технічної діяльності у реальних (відносно 2005 р.) цінах зріс на 13% порівняно з 2011 р. і становив у 2012 р. 1648,11 млн. грн. За секторами науки найбільші обсяги фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт припадали на організації галузевого і академічного секторів науки (53,3 і 32,87% відповідно), найменші (близько 7%) – організації сектору вищої освіти та заводського сектору.

При цьому академічний сектор, в основному, фінансувався за рахунок загального фонду державного бюджету – 86,8% (2011 р. – 84,9%), галузевий – коштів вітчизняних замовників – 35,6% (37,4%) та іноземних замовників – 31,6% (39,6%), сектор вищої освіти – за рахунок загального фонду державного бюджету – 70% (70,7%) і коштів замовників України – 20,9 % (20,4%), заводський – за рахунок власних коштів – 54,5% (46,2%).

Обсяг фінансування фундаментальних досліджень у 2012 р. збільшився на 18,8% порівняно з 2011 р. і становив 2615,3 млн. грн., прикладних досліджень – на 11,5,8% (2023,3 млн. грн.), науково-технічних розробок – на 6,3% (4781,4 млн. грн.).

Розподіл фінансування за видами робіт і секторами науки свідчить, що у 2012 р. найбільші частки обсягу фінансування фундаментальних і прикладних досліджень (більше 85 і 43% відповідно) припадають на академічний сектор. У галузевому секторі значна частка (близько 80%) припадає на фінансування науково-технічних розробок та прикладних досліджень (більше 40%).

У структурі розподілу витрат за галузями наук найбільшу питому вагу мають технічні науки (майже 55%), у той час як частка бюджетного фінансування у загальному обсязі витрат на цю галузь становить 19,8%. Найбільші ж частки бюджетного фінансування у загальному обсязі витрат на галузь припадають на гуманітарні та суспільні науки (відповідно 90,7 та 89,7%).

Витрати на дослідження і розробки (ДіР) є одним з головних критеріїв інноваційності економік країн світу. Станом на 2012 – 2013 рр. за цим показником першою в світі країною залишалися США, проте вже в найближчі десятиліття лідером може стати Китай.

В Україні витрати на ДіР значно менші порівняно з США та іншими країнами, однак у 2012 р. продовжилася тенденція до зростання обсягів фінансування – загальний обсяг спрямованих коштів на вказані цілі зріс на 18,6% порівняно з 2011 р., у т.ч. за рахунок загального та спеціального фондів – на 19,6% і 15,7% відповідно.

Обсяг бюджетних витрат на виконання досліджень і розробок у 2012 р. у відсотках ВВП становив 0,39%, частка фінансування ДіР, виконаних за рахунок загального фонду – 0,3% ВВП

Аналіз показників фінансування ДіР за рахунок усіх джерел і державного бюджету свідчить, що частка бюджетного фінансування ДіР за рахунок загального фонду у 2012 р. збільшилася на 3 в. п. порівняно з 2011

р. і становила 44,4% (2011 р. – 41,4%) проти 33% оптимальних (за оптимальною схемою дві третини обсягу фінансування мають припадати на кошти замовників), що вказує на недостатній попит на наукову продукцію з боку реального сектору економіки та не достатньо ефективну бюджетну політику.

Із загальної кількості робіт, виконуваних за рахунок усіх джерел, 12% спрямовано на створення нових видів виробів (з них 32,9% – нових видів техніки); 9,4% – нових технологій (46,9% яких – ресурсозберігаючі); 2,5% – нових видів матеріалів; 1% – нових сортів рослин, порід тварин; близько 14,4% – нових методів і теорій. Результати 38,1 тис. робіт впроваджено у виробництво або мали інші форми широкого застосування.

У 2012 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1758 підприємств, що склало 17,4% загальної кількості промислових підприємств по Україні проти 1679 підприємств (16,2 %) у 2011р.

За напрямками інноваційної діяльності із загальної кількості інноваційно-активних підприємств здійснювали придбання внутрішніх та зовнішніх НДР (Науково дослідницьких розробок) - 19,8%; машин, обладнання та програмного забезпечення - 62,3%; зовнішніх знань – 4,9%; навчання та підготовку персоналу – 18,3%; ринкові запровадження інновацій – 5,8% підприємств.

Значно більшою за середню в Україні (17,4%) була частка інноваційно-активних підприємств у таких видах економічної діяльності, як: виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення (31,6%), хімічне виробництво (33,8%) і машинобудування (24,7%). Серед підприємств хімічного виробництва найвищу інноваційну активність виявили підприємства із виробництва ефірних олій (66,7%), підприємства, що виробляли добрива та азотні сполуки (53,8%) та фармацевтичного виробництва (41%). Переважна кількість підприємств (704 од. або 7% з 10089 обстежених) за всіма видами промислової діяльності впроваджували інноваційні види продукції, кількість яких становила 3403 найменувань (3238 у 2011 р.). Нові технологічні процеси (2188 од. проти 2510 у 2011 р.) у звітному періоді запровадили 598 підприємств або 5,9% загальної кількості обстежених.[2]

Важкий фінансовий стан промислових підприємств (близько половини з них є збитковими) унеможливає оновлення основних виробничих фондів, які зношені майже наполовину. Частка застарілого устаткування у деяких галузях промисловості становить 60–70%. У промисловості переважають від сталі технології, які призводять до високого рівня споживання матеріалів та енергоресурсів, яке у 4-5 разів є вищим, ніж у розвинених країнах. Зокрема, устаткування в машинобудуванні, яке традиційно покликане бути потужним двигуном інноваційних процесів у всіх галузях національного господарства, оновлюється досить повільно. Масштаби застосування ефективних розробок у виробництві вітчизняних промислових підприємств є дуже низькими, про що свідчить співвідношення між обсягами витрат на науково-технічну діяльність та використанням результатів цього впровадження, трансформованих в інновації, у

виробництво: в Україні воно становить лише 1:1,06, в той час як за кордоном таке співвідношення становить 1:10.

Частка вітчизняних підприємств, що впроваджували інновації впродовж проаналізованого періоду є незначною. Тенденція щодо зниження інноваційної активності промислових підприємств простежується починаючи з 2003 р. Так, частка підприємств, що впроваджували інновації, скоротилася у 2003 р. до 11,5% (проти 14,6% у попередньому). Відповідно майже втричі зменшилася кількість інновацій, які були реалізовані у промисловості. Проте, найменшою була частка інноваційних підприємств у 2005 р., коли становила всього 8,2% у загальній кількості промислових підприємств. Починаючи з 2010 р., інноваційна активність промислових підприємств починає наростати, і вже у 2012 р. частка інноваційних підприємств збільшується до 13,6%, але ще не досягає рівня 2000 р., коли частка таких підприємств становила 14,8%.

Щодо кількості інноваційної продукції, що виводиться промисловими підприємствами на ринок, зростання можна було простежити в період з 2005 до 2007 рр., а з 2008 р. відбувається поступове зниження її питомої ваги. У 2010–2012 рр. частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової становила лише 3,3%. Якщо порівняти з економічно розвиненими країнами, то цей показник за останні 10 років не опускався нижче 20%.

У цілому, починаючи з 2007 р., в промисловому секторі вітчизняної економіки простежується, на перший погляд, незрозуміла тенденція, коли, незважаючи на збільшення частки інноваційно активних підприємств, має місце зменшення внеску результатів інноваційної діяльності в загальні обсяги реалізованої промислової продукції. Проте таку тенденцію не можна вважати повністю негативною. Її поява може свідчити про те, що інноваційна продукція останніх років має вищу споживчу цінність і довший життєвий цикл. Отже, потреба в оновленні продуктового ряду стає менш актуальною, що безпосередньо впливає на кількість нової продукції, яка виводилася підприємствами на ринок.[8]

Основним джерелом фінансування інновацій у промисловості є власні кошти підприємств, частка яких становила у загальному обсязі у 2011 р. 52,9 %. Їхнє переважання серед інших джерел фінансування інноваційної діяльності зумовлене недостатньо чітким та складним процесом залучення фінансових ресурсів (через несприятливий інвестиційний клімат, нерозвиненість венчурного фінансування інноваційної діяльності тощо). Незначними є частки фінансування інноваційної діяльності з державного та місцевих бюджетів – 1,1 %, коштами вітчизняних інвесторів – 0,3 %, іноземних інвесторів – 0,4 %. Активізація залучення кредитних ресурсів сприяла зростанню їхніх обсягів у 2011 р. порівняно з 2010 р. у 8,8 разу та частки у загальному обсязі до 38,3 %.

Аналіз показників інноваційної діяльності у металургійній промисловості України у 2005-2011 рр. свідчить, що після досягнення у докризовий період позитивної динаміки і наступного спаду у 2008-2009 рр.,

у 2010-2011 рр. відбувалось зростання кількості інноваційно активних підприємств, підприємств, що впроваджували інновації, та підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію. У 2011 р. кількість інноваційно активних підприємств у металургійній галузі зросла на 41 % порівняно з 2005 р., підприємств, що впроваджували інновації, – майже вдвічі, підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, – на 28,8 %.

Обсяги реалізованої інноваційної продукції після зростання у 2005-2008 рр. надалі скорочувались, і у 2011 р. підприємствами металургійної промисловості реалізовано інноваційної продукції у загальному обсязі 4,4 млрд. грн., що у 3,7 разу менше проти докризового 2008 р. При цьому частка реалізованої інноваційної продукції, що була новою для ринку, у 2011 р. становила лише 1,3 % від обсягу реалізованої інноваційної продукції галузі.

Понад половину інноваційної продукції металургійної галузі реалізовувалось за межі України (за виключенням 2011 р.). У 2005-2008 рр. обсяги реалізації такої продукції збільшились у 7,6 разу (з 1,7 до 12,9 млрд. грн.), а її частка у загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції галузі зросла з 50,9 % до 79,6 %. У наступні 2008-2011 рр. відбулось скорочення обсягів реалізованої інноваційної металопродукції за межі України у понад 12 разів, і її частка у загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції галузі становила у 2011 р. 24 %.

Зміна тенденції відбулась в основному за рахунок зменшення у 2008 – 2011 рр. обсягів поставок інноваційної металопродукції при виробництві чавуну, сталі та феросплавів у 10,7 рази, труб - у 49,1 рази, 50 % цих поставок у середньому за аналізований період здійснювалось до країн СНД. Це пов'язано, зокрема, із введенням у дію нових металургійних заводів у РФ, зокрема, у м. Вика Нижньгородської області (2009 р.) та міні-металургійних заводів у Ростовській, Саратовській та Калузькій областях, а також модернізацією металургійних підприємств у Казахстані (Казахського металургійного заводу у м. Теміртау, Актюбінського заводу феросплавів), Узбекистані (Узбецького металургійного заводу), Білорусі (Білоруського металургійного заводу в м. Жлобин, Могильовського металургійного заводу), продукція яких поступово витісняє з ринку аналогічну українську.

Частка інноваційно активних підприємств хімічної та нафтохімічної галузі у 2005 р. становила 19,9%, а у 2011 р. зросла до 24 %, що значно перевищує середні показники по промисловості.

Незважаючи на достатньо високу частку підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, протягом останніх років відбулося значне скорочення обсягів реалізованої інноваційної продукції у структурі реалізованої промислової продукції галузі – якщо у 2005 р. її частка становила 17,6 %, то у 2008 р. - 5,4 %, у 2011 р. – 3,9%, що свідчить про переважну орієнтацію галузі на виробництво традиційної продукції основної хімії з низькою доданою вартістю. Значно скоротилася протягом періоду й частка експорту інноваційної продукції – якщо у 2005 р. за межі України реалізовувалось 68,8% усієї інноваційної продукції

галузі, то у 2011 р. частка експорту такої продукції скоротилася більше ніж удвічі й становила 32 %.

Машинобудування є одним із лідерів інноваційної діяльності у промисловості України. У 2011 р. частка інноваційно активних підприємств у галузі становила 24,5 % від загальної кількості підприємств галузі, що на 8,3 в. п. більше, ніж у середньому по промисловості.

Машинобудування є однією з найпотужніших баз для впровадження інновацій: частка підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості підприємств галузі зросла з 17 % у 2005 р. до 21,5 % у 2011 р. При цьому частка підприємств, що впроваджували нові технологічні процеси, зросла з 8,7 % у 2005 р. до 9,8 % у 2011 р., підприємств, що освоювали виробництво інноваційних видів продукції, протягом досліджуваного періоду становила у середньому 13,2 % від загальної кількості підприємств галузі.

Машинобудування випереджає інші види економічної діяльності промисловості за показником частки підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію: у загальній кількості підприємств промисловості частка таких підприємств становила у середньому за 2005-2011 рр. 18,3 % (у середньому по промисловості за аналогічний період - 9,5 %).

Обсяги реалізованої інноваційної продукції машинобудування зросли у 2005-2011 рр. на 23,2 % (з 9153,7 млн. грн. до 11280,3 млн. грн.). Це відбулось за рахунок збільшення обсягів реалізації інноваційної продукції при виробництві машин та устаткування на 90,6% (з 3,2 млрд. грн. до 6,1 млрд. грн.), електричного та електронного устаткування – на 50% (з 1,6 млрд. грн. до 2,4 млрд. грн.), водночас, обсяги реалізації інноваційної продукції при виробництві транспортного устаткування зменшились на 37,2% (з 4,3 млрд. грн. до 2,7 млрд. грн.).

Машинобудування характеризується високою часткою інноваційної продукції, що реалізується за межі України (58,7% у середньому за 2005-2011 рр.). За аналізований період спостерігалось зростання обсягів експорту інноваційної продукції при виробництві насосів, компресорів та гідравлічних систем у 1,9 разу, машин для металургії – у 2,2 разу, побутових приладів – у 5,2 разу, електричних машин та апаратури – у 2,2 разу, літальних апаратів – у 4,3 разу. Водночас, у 2005-2011 рр. відбулось скорочення експорту інноваційної продукції в автомобілебудуванні з 2291,4 млн. грн. до 18,6 млн. грн., що пов'язано з триваючим падінням виробництва у підгалузі, яке за вказаний період становило для автобусів 21,3 % (з 4,7 тис од. до 3,7 тис од.), легкових автомобілів – 49,2% (з 192 тис од. до 97,5 тис од.), вантажних автомобілів – 77,9% (з 14,0 тис од. до 3,1 тис од.).

Інноваційна активність підприємств харчової промисловості України протягом 2005-2011 рр. переважно демонструвала помірну висхідну динаміку. Частка інноваційно активних підприємств у галузі зросла з 9,9 % у 2005 р. до 16,1 % у 2011 р.

Незважаючи на загалом позитивну динаміку, показники інноваційної активності у харчовій галузі України значно поступаються аналогічним показникам європейських країн. Серед країн ЄС мінімальні показники

інноваційної активності підприємств харчової промисловості мають Португалія (26%) та Греція (29%). Країни-лідери інноваційної активності у цій галузі мають набагато вищі показники: Нідерланди – 62 %, Австрія – 67%, Німеччина – 69%, Данія – 71%, Ірландія – 74%.

На думку експертів, ефективний розвиток галузі на сучасному етапі можливий за умови зростання частки підприємств, що впроваджують інновації, до рівня 40-45 %. Нині частка підприємств, що впроваджували інновації, є значно меншою – у 2005 р. вона становила 5,9 %, у 2011 р. зросла до 13,1%.

На фоні незначного зростання обсягів реалізованої інноваційної продукції галузі продовжує скорочуватися її частка у структурі реалізованої продукції харчової промисловості – у 2011 р. вона скоротилася на 2,6 в. п. порівняно з 2005 р. і становила лише 3,3 %. Натомість, зростає експортна орієнтація виробництва інноваційної продукції, про що свідчить тенденція до зростання частки інноваційної продукції галузі, реалізованої за межі України. Так, у 2011 р. вона становила 26,9 % усієї реалізованої інноваційної продукції галузі, а обсяги реалізованої за межі України інноваційної продукції зросли на 129,8 % порівняно з 2005 р. Це, серед іншого, пов'язано з низьким попитом на продукцію з високою доданою вартістю в Україні, спричиненим низькою купівельною спроможністю українських споживачів.

Збільшення виробництва інноваційної продукції галузі не призводить до насичення нею внутрішнього ринку, потенціал розширення якого вітчизняні фахівці оцінюють на рівні 80 млрд. грн., а призводить до зростання її експорту. Це посилює загрози, пов'язані з тим, що потреби внутрішнього ринку задовольнятимуться за рахунок нарощування імпорту в Україну більш дешевої продукції глибокої переробки. Підприємства харчової промисловості поступово модернізують матеріально-технічну базу. Інтегральним показником техніко-технологічного рівня галузі є ступінь зношеності основних засобів (ОЗ). За цим показником харчова промисловість України протягом 2005-2010 рр. демонструвала помірну позитивну динаміку.

Так, якщо у 2005 р. ступінь зношеності ОЗ у виробництві харчових продуктів та напоїв становив 50,7 %, то у 2010 р. він знизився до 45,5 %, що свідчить про поступове оновлення матеріально-технічної бази галузі. Поліпшення показників зношення ОЗ було спричинене нарощуванням протягом 2005-2008 рр. введених у дію нових ОЗ – у 2008 р. цей показник зріс майже вдвічі порівняно з 2005 р. по галузі у цілому. Проте, економічна криза 2008 р. завадила подальшому нарощуванню показників оновлення матеріально-технічної бази підприємств через брак фінансових ресурсів, і станом на 2010 р. показник введення в дію нових ОЗ не досяг докризового рівня 2007 р. Найменший ступінь зношеності у 2010 р. спостерігався у кондитерській галузі (24,4%), у якій зосереджено значний капітал крупних вітчизняних та іноземних інвесторів; тютюновій промисловості (35,2%), що пояснюється високою часткою капіталу іноземних ТНК у підгалузі; виробництві м'ясних продуктів (37, %). До найбільш технологічно відсталих підгалузей традиційно

належать виробництво дитячого харчування (68,3 %), виробництво олії та тваринних жирів (55,0%) та цукрове виробництво (50,1%). Використання застарілої енергоємної техніки у виробництві призводить до того, що вітчизняні підприємства споживають майже вдвічі більше енергоресурсів, ніж аналогічні виробництва за кордоном, результатом чого стає падіння конкурентоспроможності вітчизняних продуктів харчування за критеріями ціни та якості.

Активізація інноваційного розвитку легкої промисловості в Україні має на меті подолання системної кризи у галузі, яка триває протягом останніх десятиліть, та дозволить відтворити її потенціал як соціально орієнтованої, наукоємної галузі зі швидким обігом капіталу, наситивши внутрішній ринок якісними і доступними товарами.

Протягом 2005-2011 рр. рівень інноваційної активності підприємств легкої промисловості України становив у середньому за період 9,9 %, що 3,4 в. п. менше, ніж у середньому по промисловості (13,3 %). Кількість підприємств, що впроваджували інновації та реалізовували інноваційну продукцію, залишається низькою та в середньому протягом 2005-2011 рр. становила 9,8 % і 6,7 % відповідно від загальної кількості підприємств галузі.

Частка обсягів реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції легкої промисловості також залишається незначною – у середньому у 2005-2011 рр. вона становила 2,4 %. При цьому за аналізований період частка інноваційної продукції легкої промисловості, реалізованої за межі України, у загальних обсягах реалізації продукції галузі зросла з 38,7 % до 52,8 %. Це пов'язано з поширенням давальницьких схем виробництва продукції у галузі, за якими, за даними Укрлегпрому, працюють близько 90 % українських підприємств швейної промисловості. Основними замовниками продукції є фірми Німеччини, США, Канади, Франції, Італії, Голландії, Англії та ін. [1]

Особливістю національної економіки є те, що в переважній більшості галузей промисловості виробляється продукції набагато більше, ніж споживається в країні, спостерігається велика залежність від кон'юнктури світового ринку. Частка же високотехнологічної продукції, яка менше залежить від впливу коливань попиту на ринку, в загальному експорті України не перевищує 6 % та має тенденцію до скорочення (в 2001 р. її частка в експорті становила 5,5 %, а в 2012 р. – близько 4 %). Зростання експорту наукоємної продукції можна досягти тільки за рахунок виваженої інноваційної політики, в якій одне з головних місць посідають фінансові інструменти стимулювання впровадження інновацій в промисловості прискореними темпами.

Для реалізації цієї політики в інноваційній сфері прийнято 80 законів, понад 600 підзаконних актів Кабінету Міністрів та 1000 нормативних актів міністерств і відомств; створено окремі суб'єкти інфраструктури інноваційного розвитку. В Україні функціонує 16 технопарків, 20 інноваційних центрів, 24 інноваційних бізнес-інкубатори, 14 центрів комерціалізації інтелектуальної власності, 15 центрів науково-технічної та економічної інформації, 15

небанкових фінансово-кредитних установ, 21 науково-впроваджувальне підприємство. Серед цих суб'єктів інфраструктури інноваційного розвитку технологічні парки були реально діючими структурами, які сприяли прискоренню створення інновацій та їхньому виходу на ринок. Виконавцями проектів технопарків створено виробництво високотехнологічної конкурентоспроможної продукції.

За 2000–2011 рр. технологічними парками було реалізовано інноваційної продукції на 12,66 млрд. грн., з якої експорт – 2 млрд. грн. (14 %). Середньорічні темпи приросту обсягів інноваційної продукції технопарків становили в 2001–2006 рр. понад 50 %. Технопарками виконано 120 інноваційних проектів, при виконанні яких створено діючі виробництва інноваційної продукції, що дозволило підвищити експортний потенціал національної економіки та знизити її залежність від імпортової продукції.

В Україні за період 2001–2011 рр. держпідтримка технопарків становила 510 млн. грн., а в рамках спеціального режиму діяльності до бюджетів та державних цільових фондів було перераховано 1023 млн. грн., тобто на кожну гривню державної підтримки до бюджету повернуто майже 2 грн. При виконанні інноваційних проектів щорічно було задіяно від 12 до 20 тис. робочих місць, з них додатково створено 3559 місць.

Технологічні парки посідали істотну частку у випуску інноваційної продукції промисловості (в 2003–2004 рр. вона становила майже 10 %) при тому, що цю продукцію виробляли 60 підприємств – учасників технопарків. В той же час інноваційну продукцію в промисловості реалізували понад 1000 підприємств. До 2011 р. частка продукції технопарків зменшилась (до 0,02%) внаслідок погіршення умов виконання проектів – в основному за рахунок зниження державної підтримки інноваційної діяльності технопарків. [7]

Важливою складовою формування інформаційного суспільства в Україні є використання можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для того, щоб створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, сприяючи сталому розвитку країни. Використання ІКТ за умов інтенсивного розвитку ринкових відносин є одним з найбільш важливих елементів ефективного управління.

Загальна інформація про використання комп'ютерної техніки та телекомунікацій дозволяє оцінити рівень розвитку ІКТ (наявність персональних комп'ютерів та їхній доступ до глобальних інформаційних мереж у цілому, а також за видами економічної діяльності та типами підприємств). Органами державної статистики з метою отримання даних щодо використання комп'ютерів та комп'ютерних мереж, застосування сучасних систем та засобів телекомунікації й зв'язку, доступу та використання Інтернет було проведено одноразове державне статистичне спостереження "Використання інформаційно-комунікаційних технологій та електронної торгівлі на підприємствах" (станом на 09.02.2013р.).

Обстеженням було охоплено 49004 підприємства за рекомендованими Євростатом видами економічної

діяльності в усіх регіонах України, з яких 91,1% підприємств користувались комп'ютерами у роботі. Найвищий рівень комп'ютеризації показали підприємства, що здійснювали діяльність у галузі грошового посередництва, надання кредитів, страхування – 99,6% загальної кількості підприємств, які прийняли участь в обстеженні. Високим значення цього показника було в виробництві фільмів та діяльності у сфері радіомовлення та телебачення – 96,5%; найменший рівень комп'ютеризації спостерігався в сфері діяльності готелів та ресторанів – 82,1%.

Для більш ефективного використання можливостей комп'ютерів їх об'єднують у мережі. В залежності від розташування комп'ютерів мережі поділяють на глобальні та локальні. Локальна мережа з'єднується за допомогою швидкісних ліній зв'язку і спільно використовує програмні та апаратні ресурси. Комп'ютерна мережа – це сукупність комп'ютерів, що зв'язані засобами передачі даних, використовуючи зв'язок, один комп'ютер отримує доступ до таких ресурсів як пам'ять, модем, факс, принтер. Із загальної кількості підприємств, які використовували комп'ютери, 62,7% – користувались внутрішньою комп'ютерною мережею, а розширену внутрішню комп'ютерну мережу мало майже кожне шосте підприємство. Кожне четверте підприємство, яке використовувало комп'ютери, мало функціонуючу домашню сторінку у внутрішній комп'ютерній мережі (Інтранет) та використовувало бездротовий доступ для своєї внутрішньої комп'ютерної мережі.

Частка підприємств, що мали доступ до глобальної мережі Інтернет становила 95,1% (42464 підприємства) загальної кількості підприємств, які використовували комп'ютери. Підприємства, які мали доступ до Інтернет, використовували його для отримання банківських та фінансових послуг (87,7% підприємств); отримання форм (81,6%); отримання інформації (80,5%); повернення заповнених форм (66,6%); виконання адміністративних процедур (декларування, реєстрації, запиту на отримання дозволу (40,5%).

Доступ до Інтернет мали 93,9% малих підприємств, 98,0% – середніх та 99,4% – великих. Всі підприємства (малі, середні та великі) широко використовували можливості Інтернет для отримання банківських та фінансових послуг й інформації взагалі, а також для отримання та повернення заповнених форм. Більше третини підприємств (39,8%), які мали доступ до Інтернет, вели домашню сторінку або мали веб-сайт. [4]

Стратегічний розвиток економіки підприємства, регіону можливий лише за умови використання високих, енергозберігаючих технологій, нових матеріалів, нових організаційних форм господарювання. Це може забезпечити органічну єдність науки і техніки. Сучасна техніка і технологія немислимі без втілення в них наукових досягнень. Якщо в минулі часи наука виступала як самостійна сфера діяльності, незалежна від інших чинників суспільного життя, то з певного часу вона починає входити в тісний зв'язок з іншими сферами діяльності людини. Особливо посилюється її взаємозв'язок з виробництвом, технікою. Маючи на них істотний вплив, вона сама вже не може прогресувати без них.

Тим не менш, наука лише вказує напрямки, надає можливості для розвитку суспільства, а як використовуються наукові і технічні досягнення залежить від конкретного соціально-економічного ладу самого суспільства. Тому стратегічними для української економіки є наступні напрямки розвитку: зростання питомої ваги висококваліфікованих робітників і спеціалістів, зайнятих обслуговуванням нової техніки і технологій; підвищення вимог до культурно-технічної та інтелектуальної підготовки кадрів; прискорення структурних змін у співвідношенні сфер людської діяльності в напрямку зосередження трудових ресурсів у промисловості, сферах науки та освіти; більшою інтернаціоналізації суспільних відносин, посилення співпраці та кооперації в інноваційній сфері.[3]

Для створення належних умов розвитку інноваційного потенціалу країн потрібно: відповідні виробничо-технологічні структури; наявність інформаційної системи; фінансова підтримка інновацій; достатньо високий рівень освіти населення та підготовки наукових кадрів.

До основних напрямів реалізації інноваційного потенціалу країни слід віднести: створення конкурентоспроможного сектору досліджень і розробок; упровадження нових технологічних процесів; освоєння виробництва нових видів продукції; створення системи економічних стимулів модернізації економіки на основі технологічних інновацій; підвищення інноваційної культури суспільства.

Науково-технічний потенціал нашої країни є досить потужним, але через не ефективне управління ним розвиток і впровадження інновацій відбувається досить пасивно [5].

ВИСНОВКИ

В Україні продовжується тенденція зменшення кількості організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи. Тенденція щорічного зменшення кількості наукових організацій супроводжується збереженням незмінної структури розподілу їх за

галузями наук: найбільші частки припадають на технічні і природничі науки.

Продовжується тенденція скорочення загальної чисельності працівників наукових організацій. При цьому чисельність фахівців з науковими ступенями докторів і кандидатів наук практично не змінюється, що свідчить про тенденцію збереження інтелектуальної складової наукових кадрів.

Динаміка бюджетного фінансування з урахуванням інфляції свідчить про те, що реального збільшення обсягів бюджетного фінансування практично не відбувається. Структура загального фінансування основних видів наукової і науково-технічної діяльності протягом останніх років практично не змінюється.

Наслідком того, що в Україні формувалася і закріплювалася модель економіки, побудована переважно на низько технологічних галузях і укладах, стало поглиблення у промисловому комплексі тенденції домінування виробництв з низькою наукоємністю. У 2012 р. частка інноваційної продукції в реалізованій промисловій продукції становила 3,3 % (у 2005 р. – 6,5 %), частка експорту інноваційної продукції в реалізованій інноваційній продукції – 36,9 % (у 2005 р. – 50 %). У загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції нова для українського ринку продукція становила 40 %, тоді як решту 60 % становила реалізація продукції, яка була новою для окремих підприємств.

Для того щоб наша продукція була конкурентоспроможною необхідно сформувати ефективну інноваційну стратегію та забезпечити її реалізацію, насамперед, в інвестиційній сфері. Головним завданням такої політики є забезпечення концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках інноваційного розвитку. Для цього необхідно створювати нові – інноваційні технології управління розвитком економіки, зробити правильний вибір стратегічної моделі розвитку, бо саме інноваційна економіка є головною умовою підвищення міжнародного конкурентного статусу національної економіки.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична доповідь: Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України // Національний інститут стратегічних досліджень. – К.: 2013. – 71 с.
2. Аналітична довідка: Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2012 рік // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, Український інститут науково-технічної і економічної інформації. - Київ – 2013
3. Довгаль Е.А. Инновационная модель развития экономики: уровни, факторы, стратегия / Е.А. Довгаль // Вісник харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. — 2013.— № 1042 - С. 86-89
4. Калачова І.В. Статистичний бюлетень Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах України / І.В. Калачова // Державна служба статистики України. — 2013.— С. 6-8.
5. Малюта Л., Лібуць Т. Інноваційна політика як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національної економіки / Л. Малюта, Т. Лібуць // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2013. — Вип. 1 (8). — С. 141-150.
6. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НСД, 2013. – С 232-233.
7. Пустовойт С.В., Петрук В.С., Совершенна І.О. Стан інноваційної діяльності та тенденції розвитку технологічних парків в Україні / С. В. Пустовойт, В. С. Петрук, І. О. Совершенна // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. — 2013. — №1 (21) — С. 86-92.
8. Сидорчук І.П. Оцінка сучасного стану інноваційного розвитку промислових підприємств України / І.П. Сидорчук // Наукові записки. Серія «Економіка». — 2013. — Випуск 23 — С. 228-232.

Одержано 15.03.2014 р.